

College voor Toetsen en Examens

TOELICHTING OP HET NIEUWE EXAMEN MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN HAVO 2019

Versie januari 2019

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Opbouw van de syllabus	6
3	Het examen	8
4	De vraagstelling	9
5	Toepassing van het correctievoorschrift	11

1 Inleiding

Het vak maatschappijwetenschappen is sterk vernieuwd. Het uitgangspunt van het vernieuwde examenprogramma is de concept-contextbenadering. Daarbij is gekozen voor een kennisbasis van kernconcepten die leerlingen moeten kunnen toepassen in contexten, zowel specifieke contexten die in de syllabus zijn beschreven als onbekende contexten. In de afgelopen jaren hebben we op zestien pilotscholen ervaring opgedaan met deze vakvernieuwing en zijn ook pilotexamens afgenomen.

Met deze toelichting wil het CvTE docenten helpen bij het voorbereiden van hun leerlingen op het centraal examen en bij het corrigeren van de examens. In deze toelichting bespreken we de syllabus, de structuur van het nieuwe examen, de aard van de vraagstelling en het correctievoorschrift.

Het eerste examen dat volgens het nieuwe examenprogramma maatschappijwetenschappen havo wordt afgenomen is 15 mei 2019. Om het correctievoorschrift voor het examen aan te scherpen organiseert het CvTE – samen met Cito – een zogenaamde testcorrectie. Dit betekent dat een groep van zo'n twintig docenten de dag na de afname van het examen een conceptversie van het correctievoorschrift beoordeelt op basis van de antwoorden van hun leerlingen. Deze docenten adviseren het CvTE over aanpassingen in het correctievoorschrift. Na verwerking van deze adviezen publiceren we het definitieve correctievoorschrift op 17 mei. Over de mogelijkheid tot deelname aan deze testcorrectie volgt begin maart meer informatie.

2 Opbouw van de syllabus

De syllabus is een toelichting op het examenprogramma en uitgangspunt bij de constructie en vaststelling van een examen. De syllabus gaat alleen over de domeinen die in het centraal examen worden geëxamineerd. De domeinen die enkel tot het schoolexamen behoren, zijn door de SLO uitgewerkt in een [handreiking voor het schoolexamen](#).

De syllabus maatschappijwetenschappen havo kent vijf domeinen. Het domein A gaat over vaardigheden. De domeinen B t/m E gaan elk over een van de vier hoofdconcepten: 'vorming', 'binding', 'verhouding' en 'verandering'. Elk domein kent een aantal subdomeinen. Er is onderscheid tussen subdomeinen die de 23 kernconcepten omschrijven en subdomeinen met een beschrijving van specifieke contexten.

De syllabus kent ook bijlagen. Bijlagen 1, 2, 4 en 6 bevatten informatie voor docenten en behoren derhalve niet tot de verplichte stof voor het centraal examen. De [bijlagen 3 en 5 maken wel onderdeel uit van de verplichte stof voor het centraal examen voor leerlingen](#). Bijlage 3 betreft de omschrijvingen van de concepten. Leerlingen moeten de omschrijvingen van de hoofd- en kernconcepten kennen en weten welke kernconcepten bij welk hoofdconcept zijn ingedeeld. Bijlage 5 gaat over politiek en het proces van politieke besluitvorming. Leerlingen moeten deze leerstof in het centraal examen kunnen toepassen.

Onderstaand schema bevat de indeling van de domeinen in de syllabus havo.

Domeinen	Subdomeinen	
A Vaardigheden	A1	informatievaardigheden
	A2	concept context benadering
	A3	onderzoeksvaardigheden
B Hoofdconcept vorming	B1 en B2	de kernconcepten, ingedeeld bij vorming
	B3 en B4	specifieke context: Het gezin en andere samenlevingsvormen in Nederland vanaf de tweede helft van de 20 ^e eeuw met inbegrip van het overheidsbeleid en standpunten van politieke partijen
C Hoofdconcept verhouding	C1, C2 en C3	de kernconcepten, ingedeeld bij verhouding
	C4, C5 en C6	specifieke context: Maatschappelijke verschillen met inbegrip van het overheidsbeleid en standpunten van aanhangers van politieke stromingen
D Hoofdconcept binding	D1 en D2	de kernconcepten, ingedeeld bij binding
	D3 en D4	specifieke context: Veiligheid met inbegrip van het overheidsbeleid en standpunten van aanhangers van politieke stromingen

E Hoofdconcept verandering	E1 en E2	de kernconcepten, ingedeeld bij verandering Geen specifieke context. NB, de subdomeinen E3 en E4 worden niet in het centraal examen getoetst.
Bijlagen 3 en 5		Maken onderdeel uit van de leerstof voor het centraal examen

Aanvullend op bovenstaand schema is het belangrijk te wijzen op de passage
'Voorkennis uit het vak maatschappijleer' op pagina 8 van de syllabus. Daarin staat:

"De kandidaat is bekend met die begrippen uit het examenprogramma
maatschappijleer die in domein B: Rechtsstaat en domein C: Parlementaire
Democratie van dit programma voorkomen, en die logischerwijs bij het CE-deel
van het examenprogramma Maatschappijwetenschappen aan de orde kunnen
komen. Deze begrippen worden wel bekend verondersteld, maar niet als
zodanig bevroegd in het CE Maatschappijwetenschappen."

3 Het examen

Het centraal examen beoogt een valide examen te zijn. Dat wil onder meer zeggen dat het examen de doelen van het examenprogramma toetst (een combinatie van kennis en vaardigheden) en inhoudelijk goed aansluit bij de syllabus door een spreiding van vragen over de (sub)domeinen. Over validiteit kunnen de volgende opmerkingen worden gemaakt.

Ten eerste kunnen in één examen niet alle subdomeinen worden getoetst. In het examen wordt geprobeerd een breed scala aan kernconcepten aan bod te laten komen. Dit betekent dat de subdomeinen over de kernconcepten (B1, B2, C1, C2, C3, D1, D2, E1 en E2) vaak in examens terug te vinden zijn. Een examen bevat ook vragen aan de hand van de subdomeinen over de specifieke contexten en over de bijlagen 3 en 5. Maar hoeveel vragen dat zijn en of die over één of over meer specifieke contexten gaan, zal van examen tot examen verschillen. Doordat de concept-context benadering leidend is voor het examenprogramma komen in het examen ook nieuwe contexten voor.

Ten tweede geeft de syllabus geen volledige beschrijving van de inhoud van een examen. Zoals in het voorwoord van de syllabus is geschreven: "De functie [van de syllabus] is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zoveel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt."

Ten derde wordt bij de constructie en vaststelling van een examen geen rekening gehouden met hoe een lesmethode de syllabus interpreteert.

Voor een indruk van het nieuwe examen zijn [de pilotexamens van 2017 en 2018 het meest geschikt](#). De pilotexamens van de jaren ervoor zijn gebaseerd op een oudere versie van de syllabus die afwijkt van de huidige versie.

4 De vraagstelling

De vraagstelling binnen het nieuwe centraal examen maatschappijwetenschappen verschilt op een aantal punten van de examenvragen in het oude programma.

Het examen kent om en nabij 25 vragen. Dat zijn iets minder vragen dan in de examens bij het oude programma. Dit komt doordat het toepassen van kernconcepten meer tijd vraagt van leerlingen. We verwachten, met een kleiner aantal vragen, dat het merendeel van de leerlingen binnen de beschikbare examentijd de vragen kan beantwoorden.

Het examen kent veel minder reproductievragen dan de examens bij het oude programma, maar reproductievragen zijn niet geheel afwezig. Soms wordt leerlingen gevraagd een kernconcept te omschrijven en soms zijn er reproductievragen bij specifieke contexten.

In verschillende examenvragen wordt leerlingen gevraagd om hoofd- of kernconcepten toe te passen op bekende of nieuwe contexten. Leerlingen moeten de concepten actief gebruiken. Actief gebruik van een concept gaat verder dan het alleen maar reproduceren van de definitie. Het is uitdrukkelijk de bedoeling dat de leerlingen de omschrijving van het concept concreet maken (toepassen) in de gegeven context (recontextualiseren).

Om dit actief gebruik te beklemtonen, was in de pilotfase van het nieuwe programma maatschappijwetenschappen in het opgaveboekje van het examen hierover een *Aanwijzing voor de kandidaat* opgenomen. Deze aanwijzing wordt vanaf het CE havo 2019 niet langer vermeld. In de formulering van vragen is duidelijk aangegeven of leerlingen de hoofd- of kernconcepten moeten gebruiken. Wij verwachten dat u als docent de leerlingen voorbereidt op h e zij dat op een actieve manier moeten doen.

Een voorbeeld van een vraag waarin actief gebruik van kernconcepten wordt gevraagd is vraag 15 uit het havo pilotexamen van 2018-1:

Beredeneer dat grotere zichtbaarheid van Aziatische Nederlanders in de Nederlandse populaire media van belang is voor de representatie en de sociale cohesie in de samenleving. Gebruik in je redenering:

- het kernconcept representatie;
- het kernconcept sociale cohesie;
- bij beide kernconcepten een voorbeeld uit tekst 4.

Indien deze vraag in 2019 gesteld zou worden, zou de vraag als volgt zijn geformuleerd:

Beredeneer dat grotere zichtbaarheid van Aziatische Nederlanders in de Nederlandse populaire media van belang is voor de representatie en de sociale cohesie in de samenleving. Gebruik in je redenering:

- de omschrijving van het kernconcept representatie;
- de omschrijving van het kernconcept sociale cohesie;
- bij beide kernconcepten een voorbeeld uit tekst 4.

Door aan te geven dat de leerling in zijn antwoord op de vraag 'de omschrijving' van het kernconcept institutionalisering moet gebruiken, evenals voorbeelden uit de tekst,

worden in de vraag kernconcepten en toepassing in de gegeven context expliciet aan elkaar gekoppeld.

In bovenstaande voorbeelden wordt het te gebruiken kernconcept in de vraag benoemd. Bij de meeste vragen wordt het hoofd- of kernconcept gegeven. Het komt echter voor dat leerlingen zelf een hoofd- of kernconcept moeten kiezen. In andere vragen dient een leerling zelf een kernconcept te herkennen of in een nieuwe context verbanden te leggen tussen concepten. Soms wordt in een vraag aangegeven dat een bepaald hoofd- of kernconcept niet gebruikt mag worden, bijvoorbeeld om ervoor te zorgen dat een leerling in één examen niet steeds hetzelfde concept in zijn antwoorden gebruikt.

In het examen maatschappijwetenschappen kunnen ook vragen voorkomen over de methodiek van onderzoek. Deze vragen sluiten aan bij domein A3 over onderzoeksvaardigheden waarin enkele vaardigheden specifiek zijn benoemd. In het pilotexamen havo 2018-1 bijvoorbeeld gaan vraag 13 en 14 over onderzoeksvaardigheden.

Soms wordt in vragen gebruik gemaakt van fictieve of aangepaste bronnen waarmee een deels fictieve context wordt gecreëerd, de zogenaamde 'Streuvelopgaven'. Dit is gedaan omdat de werkelijke context of de oorspronkelijke bron te complex is om in het examen aan te bieden.

5 Toepassing van het correctievoorschrift

Met het introduceren van de concept-context benadering in het examen is het correctiemodel gewijzigd. Bij veel vragen kent het correctiemodel twee onderdelen:

- 1) Het eerste deel bevat de onderdelen die een juist antwoord moet bevatten, steeds ingeleid met de zin '*Een juist antwoord bevat ...*'.
- 2) Het tweede deel bevat een of meer omschrijvingen van een voor de hand liggend antwoord en start daarom met de zin '*Voorbeeld van een juist antwoord...*'.

Deze vorm van het correctiemodel is gekozen om u als docent handvatten te geven bij de correctie van het examen. Immers, bij de constructie en vaststelling van het examen kunnen niet alle mogelijke antwoorden van leerlingen van tevoren worden ingeschat. Het '*Een juist antwoord bevat...*' is bepalend voor de toekenning van punten. Het '*Voorbeeld van een juist antwoord...*' laat zien hoe de onderdelen van '*Een juist antwoord bevat...*' op een juiste wijze zijn verwerkt in relatie tot de gegeven context.

Het volgende voorbeeld is gebaseerd op vraag 14 uit het pilotexamen havo 2018-1. In deze vraag moeten leerlingen verschillen onderzoeken in kijkgedrag onder jonge Aziatische Nederlanders. Binnen deze groep zijn drie identiteiten onderscheiden: Cosmopolitans, Hostlanders en Asians.

Vraag 14 luidt:

Tabel 2 beschrijft resultaten uit onderzoek over de relatie tussen deze typen identiteiten en kijkgedrag.

- *Formuleer een hypothese over een verschil in kijkgedrag tussen 'Cosmopolitans' en de twee andere identiteiten die met de gegevens in tabel 2 getoetst kan worden.*
- *Benoem de onafhankelijke variabele in je hypothese.*
- *Geef een indicator van de afhankelijke variabele in je hypothese.*
- *Leg vervolgens uit of deze hypothese op basis van de gegevens in tabel 2 bevestigd of verworpen wordt. Gebruik in je uitleg gegevens uit tabel 2.*

Het correctievoorschrift is als volgt geformuleerd:

Een juist antwoord bevat:

- *Een hypothese waarin een verschil in kijkgedrag tussen Cosmopolitans en de twee andere identiteiten wordt geformuleerd;*
- *Het noemen van de identiteit van de respondenten als onafhankelijke variabele.*
- *Een indicator van de afhankelijke variabele in de hypothese*
- *Een juiste uitleg of de hypothese bevestigd of verworpen wordt met gebruik van de gegevens uit tabel 2.*

Voorbeeld van een juist antwoord:

- *Cosmopolitans kijken van alle drie de groepen respondenten het meeste naar Nederlandse populaire media.*
- *De onafhankelijke variabele is de identiteit van de respondenten.*
- *Een indicator van de afhankelijke variabele is het aantal uren per week dat iemand naar de Nederlandse populaire media kijkt.*
- *Deze hypothese wordt bevestigd, want Cosmopolitans kijken meer naar Nederlandse populaire media dan Hostlanders en Asians (2,29 versus 2,20 en 1,85).*

Bij deze vraag 14 is in het bijbehorend correctievoorschrift nog een tweede voorbeeldantwoord gegeven dat uitgaat van een alternatieve hypothese:
Cosmopolitans kijken van alle drie de groepen respondenten het minste naar populaire media uit het Aziatisch land van herkomst.

In de examenvragen staan vaak aandachtsstreepjes. Deze zijn bedoeld als hulpmiddel; de kandidaat kan eruit afleiden wat in een juist antwoord terug moet komen. Bij het corrigeren geven de aandachtsstreepjes niet per definitie aan op welke wijze punten moeten worden toegekend. Het maximaal aantal toe te kennen punten voor een juist antwoord komt ook niet steeds overeen met het aantal aandachtsstreepjes in de vraag.

Het in het correctiemodel gegeven voorbeeldantwoord is volgens de examenmakers een voor de hand liggend juist antwoord. Wijkt het antwoord van de leerling af van het gegeven voorbeeld in het correctiemodel, maar worden de onderdelen uit 'Een juist antwoord bevat...' op een volgens u overtuigende en correcte manier gebruikt, dan moeten scorepunten worden toegekend. 'Correct' is hier bedoeld in de zin van regel 3.3 van het correctievoorschrift: gebaseerd op 'aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten' uit vakliteratuur. Van het 'Een juist antwoord bevat...' zelf kan bij de correctie niet worden afgeweken.

Niet alle correctiemodellen hebben overigens deze tweeledige structuur. Er zijn ook vragen met een correctiemodel zoals u dat van examens bij het oude programma gewend bent.

